

BDO AS
Postboks 1704 Vika
0121 OSLO

VÅR REFERANSE
22/5476

DERES REFERANSE

UNNTATT OFFENTLIGHET
§ 13, jf. finanstill § 7 og fvl. §
13, og offl. § 12

DATO
16.11.2023

Tilsynsrapport

1 INNLEDNING

Finanstilsynet gjennomførte tilsyn hos BDO AS (revisjonsforetaket) i perioden 14. – 25. november 2022.

Tilsynet inngår i Finanstilsynets arbeid rettet mot selskaper som reviderer foretak av allmenn interesse. Finanstilsynet skal blant annet gjennomføre kvalitetskontroll med slike revisjonsforetak minst hvert tredje år, revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 26 nr. 2. Kontrollen skal minst omfatte en vurdering av uavhengighet, ressursanvendelse, revisjonshonorarer og revisjonsutførelsen. For revisjonsforetak skal kvalitetskontrollen dessuten omfatte vurdering av selskapenes interne systemer for kvalitetskontroll og overholdelse av plikter i henhold til hvitvaskingsloven. De funn og observasjoner som er omtalt i denne tilsynsrapporten er basert på situasjonen på tilsynstidspunktet.

At det foreligger hensiktsmessige retningslinjer og rutiner er sentralt for å sikre overholdelse av revisorlovgivningen, herunder god revisjonsskikk. Finanstilsynet har vurdert utvalgte retningslinjer og rutiner i revisjonsforetaket. Etterlevelse er testet på ett eller flere områder for 25 revisjonsoppdrag. Områder som er valgt ut for testing er blant annet krav i revisjonsforordningen, aksept- og fortsettelsesvurderinger og revisors ressursanvendelse og honorarer, herunder uavhengighet ved levering av tilleggstjenester. Revisjonsforetakets antihvitvaskingsarbeid er også gjennomgått.

Det interne kvalitetskontrollsystemet innebærer også at revisjonsforetaket selv foretar kvalitetskontroller som er egnet til å avdekke svakheter i revisjonsutførelsen. To revisjonsoppdrag som har vært gjenstand for slike interne kvalitetskontroller er gjennomgått av Finanstilsynet som en del av tilsynet. Formålet er å vurdere om kontrollen er effektiv og om funn blir hensiktsmessig fulgt opp.

I tillegg omfattet Finanstilsynets tilsyn kontroll av revisjonsutførelsen på utvalgte områder for tre foretak, der to av foretakene er av allmenn interesse og ett foretak er betegnet som et mindre revisjonsoppdrag. Ett av allmenninteresseoppdragene som ble gjennomgått gjaldt en sparebank, mens for det andre ble utvalgte deler av revisjonen av et datterselskap gjennomgått i tillegg til kontroll av konsernregnskapet.

Revisors rolle som allmennhetens tillitsperson ved utførelse av lovfestet revisjon er definert i revisorloven § 9-1. Revisor skal utøve virksomheten med integritet, objektivitet og aktsomhet. Ved

gjennomføring av tilsyn med revisjonsforetak som har betydelige inntekter fra andre tjenester enn lovfestet revisjon, er Finanstilsynet opptatt av hvordan revisjonsforetakets ledelse og styre sikrer at de verdier og holdninger som skaper tillit til en revisjonsbekreftelse, også etterleves i øvrig virksomhet. Finanstilsynet har vurdert de uttalelser som fremgår av åpenhetsrapporten, årsrapporten, kursmateriale, belønnings- og sanksjonssystemer, for å påse at disse bidrar til økt revisjonskvalitet og tillit ved at verdier som objektivitet, uavhengighet, integritet og aktsomhet vektlegges. Utførelse av lovfestet revisjon utgjør om lag 46% av revisjonsforetakets virksomhet.

2. ORGANISERING, RETNINGSLINJER OG RUTINER

Revisjonsforetak skal etablere systemer for intern kvalitetskontroll, jf. revisorloven § 7-1. Den internasjonale standarden for kvalitetskontroll for revisjonsforetak ISQC 1 ble erstattet av den oppdaterte standarden ISQM 1 fra 15. desember 2022. Revisjonsforetaket opplyste at tiltak er igangsatt som et ledd i arbeidet med å tilpasse selskapets kvalitetskontrollsystem for å etterleve ISQM 1.

Finanstilsynet legger til grunn at lovkravet i revisorloven § 7-1 langt på vei er tilfredsstilt når det er implementert kvalitetskontrollsystemer i samsvar med ISQC 1 (og ISQM 1). Et sentralt element i kvalitetskontrollsystemet er revisjonsforetakets overvåking, jf. ISQC 1 punkt 16, bokstav f.

2.1 Revisjon av foretak av allmenn interesse

Særlige plikter ved revisjon av foretak av allmenn interesse er regulert i revisorloven kapittel 12 som gjennomfører revisjonsforordningen i norsk rett.

2.1.1 Åpenhetsrapport

Revisjonsforetaket har i 2022 publisert åpenhetsrapporten for 2021 basert på kravene etter revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 13. Åpenhetsrapporten mangler imidlertid beskrivelse av revisjonsforetakets retningslinjer for rotasjon av ledende medarbeidere, etter forordningen artikkel 13 nr. 2 j. Revisjonsforetaket har i åpenhetsrapporten for 2022 korrigert dette og tatt inn retningslinjer for rotasjon av ledende medarbeidere.

2.1.2 Rotasjon - oppdragets varighet og ledende medarbeidere

Det fremgår av revisjonsforordningen artikkel 6 at før et revisjonsforetak kan akseptere eller fortsette med et oppdrag som gjelder lovfestet revisjon av et foretak av allmenn interesse, skal det, i tillegg til bestemmelsene i artikkel 22b, vurdere og dokumentere blant annet at det oppfyller kravene i artikkel 4 og 5 samt at vilkårene i artikkel 17 er oppfylt. Revisjonsforetaket har utarbeidet en oversikt på foretaksnivå for rotasjon av oppdragsansvarlig, oppdragskontrollør og ledende medarbeider jf. revisjonsforordningen artikkel 17.

Under Finanstilsynets gjennomgang av to utvalgte oppdrag av allmenn interesse, fremkom det verken implisitt eller eksplisitt i revisjonsfilene at revisjonsteamet har bekreftet at kravene om rotasjon av ledende medarbeider i tråd med revisjonsforordningen artikkel 6 nr. 1 bokstav b er etterlevd.

Finanstilsynets vurdering

Manglende dokumentasjon av rotasjon i revisjonsfilene er et brudd etter revisorloven § 9-9 fjerde ledd. Revisjonsforetaket bes iverksette endringer i sine retningslinjer slik at revisjonsteamet i sin oppdragsdokumentasjon for foretak av allmenn interesse bekrefter at kravene i revisjonsforordningen artikkel 6 nr. 1 bokstav b er etterlevd.

2.1.3 Særlige plikter ved revisjon av foretak av allmenn interesse

Revisjonsforetak som reviderer foretak av allmenn interesse, skal årlig rapportere på oppdragsnivå til Finanstilsynet forhold knyttet til revisjonen av samtlige foretak av allmenn interesse. Revisjonsforetaket er valgt revisor for. Basert på rapporteringen (KRT-1188) har Finanstilsynet sett nærmere på etterlevelsen av utvalgte områder innenfor revisjonsforordningen, herunder levering av tilleggstjenester etter artikkel 5, oppdragskontroll etter artikkel 8, revisjonsberetning etter artikkel 10 og tilleggsrapport til revisjonsutvalg etter artikkel 11.

2.1.3.1 Tilleggstjenester til foretak av allmenn interesse

Etter revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 5 er det forbud mot å yte andre tjenester enn revisjon, med unntak av de tjenester som fremkommer av revisorloven § 12-4. Forbudet gjelder både morforetaket og foretak som det kontrollerer innenfor revisjonsforordningens virkeområde jf. revisjonsforordningen artikkel 5.

Finanstilsynet valgte ut fire foretak av allmenn interesse basert på rapporteringen mottatt for revisjonen av årsregnskapet for 2021, hvor revisjonsforetaket hadde opplyst om leverte tilleggstjenester. Oppdragene A - D ble valgt ut for nærmere kontroll:

For oppdragene A og B har Finanstilsynet ingen bemerkninger til de leverte tilleggstjenestene.

2.1.3.1.1 Oppdrag C

Foretakets aksjer ble tatt opp til handel på Oslo Børs i løpet av 2021. Revisjonsforetaket har vært revisor for foretaket siden 2017. Revisjonsforetaket har i forbindelse med revisjonen av 2021 levert teknisk oppsett av årsregnskap for foretakets tre datterselskaper

Finanstilsynets vurdering

Etter revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 5 nr.1 annet ledd bokstav c er det forbudt for valgt revisor å utarbeide regnskapsmessige spesifikasjoner og regnskaper for foretak av allmenn interesse, dets kontrollerte foretak og morforetak. Forbudet mot levering av visse tilleggstjenester gjelder fra og med den dagen et foretak blir foretak av allmenn interesse (tatt opp til handel på regulert markedsplass) jf. revisjonsforordningen artikkel 5 nr. 1 første ledd bokstav a og b.

Revisjonsforetaket hadde derfor ikke adgang til å levere denne typen tjenester til datterselskapene etter at foretaket ble et foretak av allmenn interesse. Dette er et brudd på revisorloven § 12-1, jf. revisjonsforordningen artikkel 5, jf. revisorloven § 12-4.

Finanstilsynet forventer at revisjonsforetaket i sin fortsettelsesvurdering for oppdraget har vurdert og dokumentert revisjonsforetakets uavhengighet etter revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 6. Det vises også til at opptaksprosessen for børsnotering er en lengre prosess og der revisor vil ha tid til å vurdere eventuelle konsekvenser av en børsnotering.

BDO anfører at forholdet er omtalt i revisjonsberetningen for 2022 og i tilleggsrapporten til revisjonsutvalget samt at det vil bli tatt inn i fortsettelsesvurderingen for 2023.

2.1.3.1.2 Oppdrag D

I revisors rapportering for revisjonen av foretak av allmenn interesse til Finanstilsynet (KRT-1188), fremkom det at revisor har levert teknisk utarbeidelse av årsregnskap for 2021 til foretaket.

BDO anførte under tilsynet at "[d]isse tjenestene er levert i kalenderåret 2022 og at forholdet er omtalt i revisjonsberetningen for 2022 og i tillegg rapporten til revisjonsutvalget samt at det vil bli tatt inn i fortsettelsesvurderingen for 2023. Etter revisjonsforordningens artikkel 10 bokstav f) skal revisor i revisjonsberetningen "erklære at det ikke er ytt forbudte andre tjenester enn revisjon, som omhandlet i artikkel 5 nr 1 [...] *under hele revisjonen [vår utheving]*."

Den refererte ordlyden er tydelig på at alle eventuelle ulovlige tjenester som er levert fram til dateringen av revisjonsberetningen skal være omfattet av erklæringen.

Finanstilsynets vurdering

Etter revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 5 nr.1 annet ledd bokstav c er det forbudt for valgt revisor å utarbeide regnskapsmessige spesifikasjoner og regnskaper.

Forbudet mot levering av visse tilleggstjenester gjelder fra og med den dagen et foretak blir foretak av allmenn interesse (tatt opp til handel på regulert markeds plass), jf. revisjonsforordningen artikkel 5 nr. 1 første ledd bokstav a og b.

Revisjonsforetaket skulle ikke levert denne typen tjenester etter at foretaket ble et foretak av allmenn interesse. Dette er et brudd på revisorloven § 12-1, jf. revisjonsforordningen artikkel 5, jf. revisorloven § 12-4. Finanstilsynet bemerker også at som følge av den leverte tjenesten, er også revisjonsberetningen avgitt til morforetaket feil etter revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 10 der revisor uttaler at de ikke har levert forbudte tjenester.

At revisjonsforetaket ikke har avdekket dette gjennom oppdragskontrollen etter revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 8 er kritikkverdigg.

2.1.3.2 Tilleggsrapport til revisjonsutvalg

Etter revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 11 skal revisor senest samtidig med avgivelse av revisjonsberetningen oversende tilleggsrapport til foretakets revisjonsutvalg, eller styret om det har påtatt seg revisjonsutvalgets oppgaver.

Finanstilsynet valgte ut tre foretak (E – G) for kontroll om foretaket hadde revisjonsutvalg og om revisor har sendt tilleggsrapport.

2.1.3.2.1 Oppdragene E og F

Oppdragene E og F har begge utstedt obligasjoner som er notert på Oslo Børs og er dermed foretak av allmenn interesse. Det følger av verdipapirforskriften § 5-12 tredje ledd at det er krav om etablering av revisjonsutvalg for disse to foretakene. Holding har ikke noterte verdipapirer og har derfor ikke krav om etablering av revisjonsutvalg. Oppdrag E eier mer enn halvparten av Holding som igjen eier oppdrag F.

Revisjonsforetaket oversendte sin tilleggsrapport til Holding, men ikke til datterforetaket, oppdrag F, som er foretak av allmenn interesse eller til oppdrag E, som er morforetaket til Holding. Det fremkommer ikke av revisjonsforetakets arbeidspapirer begrunnelse for hvorfor tilleggsrapport ikke er sendt til oppdrag E og F. I redegjørelse til Finanstilsynet henviser revisjonsforetaket til Oslo Børs' regelbok, siden foretakene ikke reguleres av allmennaksjeloven. Oslo Børs' regelbok henviser til unntakene i allmennaksjeloven og ikke til verdipapirhandelloven med forskrifter. Revisjonsforetaket redegjør videre for at oppdragene E og F gikk over terskelverdiene for unntak etter allmennaksjeloven i 2020 og at kravet til revisjonsutvalg gjelder fra og med 2021.

Finanstilsynets vurdering

Oppdragene E og F har begge noterte obligasjoner og det er krav etter verdipapirforskriften § 5-12 tredje ledd om revisjonsutvalg. Det fremkommer i § 5-12 andre ledd at reglene om sammensetning av revisjonsutvalg etter allmennaksjeloven skal legges til grunn. I allmennaksjeloven § 6-41 andre ledd fremkommer unntakene til revisjonsutvalg og at det er foretakets styre som skal fungere som revisjonsutvalg dersom unntaket er oppfylt. Unntaket i allmennaksjeloven § 6-41 tredje ledd om at datterforetak (oppdrag F) kan unnlate å ha revisjonsutvalg om morforetaket (oppdrag E) har revisjonsutvalg kommer ikke til anvendelse, da datterforetaket ikke er heleid. Det fremkommer av revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 11 nr. 1 andre ledd at dersom et foretak ikke har eget revisjonsutvalg, er det det organet som utøver utvalgets funksjoner som skal motta tilleggsrapporten.

Finanstilsynets konklusjon er at det ikke er styret i mellomliggende morforetak som skulle mottatt tilleggsrapporten, men styret i morselskapet (oppdrag E) og styret i datterselskapet, (oppdrag F).

Revisor plikter etter ISA 250 punkt 13 å opparbeide seg en forståelse av det lov- og forskriftsmessige rammeverket som gjelder for enheten, og hvordan enheten overholder rammeverket. Revisor skulle vurdert om foretakene var pliktig til å ha revisjonsutvalg og sett til at dette ble opprettet.

Som følge av dette inneholder også revisjonsberetningene til foretakene feil etter revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 10 nr.2 bokstav e, da det ikke er bekreftet at konklusjonen i revisjonsberetningen er i samsvar med tilleggsrapport etter artikkel 11.

At revisjonsforetaket ikke har avdekket dette gjennom oppdragskontrollen etter revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 8 er kritikkverdigg. At det mellomliggende holdingselskapet har mottatt tilleggsrapport er en formildende omstendighet.

Oppdrag F var gjenstand for intern kvalitetskontroll av revisjonsforetaket, uten at de mangler Finanstilsynet har påpekt ble avdekket i kvalitetskontrollen.

2.1.3.2.2 Oppdrag G

Foretaket har vedtektsfestet at foretakets styre påtar seg oppgavene til revisjonsutvalget. Revisor har utarbeidet en rapporteringspakke til styret, men ikke utarbeidet tilleggsrapport. Rapporteringen til styret inneholder blant annet bekreftelse av uavhengighet, områder med risiko, vurdering av internkontroll og sammendrag av revisors observasjoner.

Finanstilsynets vurdering

I henhold til revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 11 nr.1 andre ledd skal revisor om foretaket ikke har revisjonsutvalg fremlegge tilleggsrapporten til det organet som utøver tilsvarende funksjoner i foretaket. I dette tilfellet er dette styret jf. finansforetaksloven § 8-20 3. ledd. Rapporteringen som er utarbeidet oppfyller ikke kravene listet i revisjonsforordningens artikkel 11 punkt 2 b, d, e, g, h, l, o, p. Finanstilsynet konkluderer med at rapporteringen ikke oppfyller de krav til tilleggsrapport som fremkommer i revisjonsforordningen artikkel 11 nr.2.

Som følge av at tilleggsrapporten ikke oppfyller kravene, er det også feil i revisjonsberetningen som bekrefter revisors konklusjoner etter artikkel 11. Dette utgjør brudd på revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 10 og 11.

At revisjonsforetaket ikke har avdekket dette gjennom oppdragskontrollen etter revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 8 er kritikkverdig.

Oppdrag G var gjenstand for intern kvalitetskontroll av revisjonsforetaket, uten at de mangler Finanstilsynet har påpekt ble avdekket i kvalitetskontrollen.

2.1.3.2.3 Oppdrag H

Revisor har sendt tilleggsrapport til styret i forbindelse med avleggelse av sin revisjonsberetning i mars 2022. Denne tilleggsrapporten dekket ikke alle kravene i forordningen. Revisor rapporterte skriftlig til styret i desember. Denne rapporteringen inneholder flere av momentene som en tilleggsrapport etter revisjonsforordningen artikkel 11 skal inneholde, men disse momentene er ikke inntatt i tilleggsrapporten om ble avgitt i mars 2022.

Finanstilsynets vurdering

På bakgrunn av gjennomgått tilleggsrapport oppfyller ikke tilleggsrapporten av mars 2022 kravene som stilles etter revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 11. Selv om styret har blitt kjent med alt innhold etter artikkel 11 i tidligere kommunikasjon, oppfyller ikke selve tilleggsrapporten kravene til innhold. Dette er et brudd på revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 11.

At revisjonsforetaket ikke har avdekket dette gjennom oppdragskontrollen etter revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 8 er kritikkverdig.

2.1.4 Oppdragskontroll – foretak av allmenn interesse

Det følger av god revisjonsskikk at det skal være oppdragskontroll for nærmere angitte oppdrag, jf. ISA 220 punkt 19. Alle foretak av allmenn interesse skal ha oppdragskontroll før revisjonsberetningen avgis til foretaket etter revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 8. Revisjonsforetaket skal ha retningslinjer og rutiner som gir en hensiktsmessig støtte til oppdragskontrollør etter revisorloven § 7-1, jf. ISQC 1 særlig punkt 37 bokstav c), og sikre at det er tilstrekkelige ressurser til å gjennomføre revisjonsoppdrag i samsvar med revisorloven, jf. ISQC 1 punkt 31. Revisjonsforetakets rutiner og retningslinjer skal dekke kravene til oppdragskontrollens innhold etter revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 8.

Som det fremgår av kapittel 2.1.3, er det brudd på pliktene etter revisjonsforordningen av ulik alvorlighetsgrad for fire oppdrag med foretak av allmenn interesse.

BDO opplyser at for oppdrag C var oppdragskontrollen gjennomført før de ulovlige tjenestene ble levert til de aktuelle datterselskapene, mens ulovlige tjenester i oppdrag D var levert da oppdragskontrollen ble gjennomført. For oppdrag D anføres det videre at "tjenesten ble levert til noen mindre konsernenheter" og at "disse selskapene normalt ikke ville vært i scope for oppdragskontrollen." BDO mener derfor at feilene ikke betyr at oppdragskontrollen har sviktet, men "[v]il likevel oppdatere sjekklister for oppdragskontroll, slik at de inneholder mer spesifikke spørsmål knyttet til uavhengighet."

Spesielt ved første års anvendelse av disse reglene, må det forventes at revisjonsforetaket gjennom oppdragskontrollen sørger for at endringer i sentrale krav blir fulgt opp grundig mot oppdragsteamet. Med tilstrekkelig oppmerksomhet mot slike endringer i regelverket vil oppdragskontrollen bidra til å avdekke allerede leverte ulovlige tjenester og bidra til å hindre at nye ulovlige tjenester blir levert (etter at revisjonsberetningen er avgitt).

Finanstilsynet forventer ikke at oppdragskontrollør følger opp "mindre konsernenheter" som "normalt ikke ville være i scope", men mulige ulovlige tilleggstjenester forventes det at oppdragskontrollør retter en spesiell oppmerksomhet mot.

Finanstilsynets vurdering

Revisjonsforetakets oppdragskontroll har ikke avdekket manglende etterlevelse av revisjonsforordningen for fire oppdrag med foretak av allmenn interesse. Det legges derfor til grunn at kontrollene har vært mangelfulle. Manglende oppdragskontroll er i seg selv et brudd på god revisjonsskikk. Det vises til revisorloven § 9-4 tredje ledd, jf. ISA 220 punkt 19-22.

Finanstilsynet forutsetter at revisjonsforetaket iverksetter tiltak for å utbedre svakhetene i oppdragskontrollen av foretak av allmenn interesse, jf. revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 8.

2.1.5 Intern kvalitetskontroll – foretak av allmenn interesse

Revisjonsforetaket har etablert rutiner og gjennomfører intern kvalitetskontroll etter ISQC 1 punkt 48, jf. revisorloven § 7-1. Finanstilsynet har mottatt revisjonsforetakets "Policy for overvåkning på oppdragsnivå", "Intern kvalitetskontroll revisjon – prosedyre" og sjekklister for gjennomføring av overvåkningskontrollen. For kvalitetskontrollen i 2022 var fem foretak av allmenn interesse gjenstand for intern kvalitetskontroll.

To av oppdragene der Finanstilsynet avdekket brudd på kravene i revisjonsforordningen var omfattende av foretakets interne kvalitetskontroll høsten 2022. Svakheter Finanstilsynet har påpekt for de aktuelle oppdragene, ble ikke avdekket av foretakets egen interne kvalitetskontroll.

Finanstilsynet har gjennomgått foretakets prosedyrer og sjekklister knyttet til gjennomføringen av intern kvalitetskontroll og mener at kravene etter revisjonsforordningen ikke er tilstrekkelig innarbeidet i foretakets sjekklister og prosedyrer, jf. Finanstilsynets merknader til oppdragskontrollen punkt 2.1.4.

BDO anfører i sitt tilsvarende at selskapet vil "fra og med kvalitetskontrollen i 2024 ta i bruk nye sjekklister fra vår globale organisasjon. I forbindelse med oversettelse og tilpasning av disse sjekklister, vil vi legge inn spesifikke punkter fra forordningen, slik at sentrale områder fra den inkluderes direkte. Vi vil også intensivere arbeidet med kontroll og oppfølging av gjennomført kvalitetskontroll for å sikre at det fokuseres på de riktige og viktige områdene, herunder de spesifikke kravene til allmenninteresseoppdrag." Videre anføres at "[v]i har imidlertid gjennomgått innholdet i Finanstilsynets foreløpige merknader på opplæringsdag for kontrollørene, og presisert at de må gjøre kontroller rettet mot overholdelse av kravene i forordningen ved kontroll av allmenninteresseoppdrag."

Finanstilsynets vurdering

At revisjonsforetaket ikke allerede på tilsynstidspunktet hadde tilpasset prosedyrer og sjekklister til ny revisorlovs kapittel 12 er kritikkverdig da formålet med overvåkning er å evaluere etterlevelsen av faglige standarder og regulatoriske krav, jf. ISQC 1 punkt 48, jf. revisorloven § 7-1. Finanstilsynets konklusjon er at revisjonsforetaket ikke i tilstrekkelig grad har tilpasset sine prosedyrer og innrettet sin interne kvalitetskontroll i samsvar med lovkrav som gjelder for revisjon av foretak av allmenn interesse, jf. revisorloven § 12-1.

2.1.6 Oppdragskontroll

2.1.6.1 Oppdrag I

Etter revisorloven § 12-1 jf. revisjonsforordningen artikkel 8 er det klare krav til innholdet i oppdragskontrollen for foretak av allmenn interesse. Artikkel 8 nr. 5 lister opp syv forhold (a til h) som oppdragskontrollen som et minimum må omfatte. Finanstilsynet avdekket i sin gjennomgang av oppdrag I følgende svakheter i dokumentasjonen av oppdragskontrollen:

- Arten og omfanget av korrigert og ukorrigert feilinformasjon i finansregnskapet som ble påvist under revisjonen, jf. artikkel 8 punkt 5 e.
- Spørsmålene som er drøftet med revisjonsutvalget og det reviderte foretakets ledelses- og/eller kontrollorganer, jf. artikkel 8 punkt f.
- Spørsmålene som er drøftet med vedkommende myndigheter og eventuelt med andre tredjemenn, jf. artikkel 8 punkt g.

Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet mener forholdet er brudd på revisorloven § 9-9 fjerde ledd og § 12-1, jf. revisjonsforordningen artikkel 8 og artikkel 15.

2.1.7 Organiseringen av revisjonen av allmenninteresseforetak

Revisjonsforetaket mener at det var "etablert en i utgangspunktet adekvat opplærings- og akkrediteringsordning for revisjon av allmenninteresseforetak", men har i tilsvaret til Finanstilsynet redegjort for flere tiltak for å styrke organiseringen av revisjonen av slike foretak. Dette dreier seg blant annet om "ytterligere opplæring og spesialisering innen dette segmentet [...]" Årlige gjennomganger og kontroller av allmenninteresseoppdragene har gitt "klare indikasjoner på at det er flere svakheter der oppdragsansvarlig revisor kun har ett allmenninteresseoppdrag." Revisjonsforetaket "vil derfor både [å] øke opplæringen og [å] begrense antallet partnere og managere som skal betjene slike oppdrag for å sikre konsistent, tilstrekkelig kvalitet."

Finanstilsynet tar redegjørelsen til etterretning.

2.2 Uavhengighet – andre foretak enn foretak av allmenn interesse

2.2.1 Tilleggstjenester

Levering av tilleggstjenester til revisjonskunder kan innebære en trussel mot revisors uavhengighet og objektivitet. Både i tidligere og nåværende revisorlov er det derfor bestemmelser som forbyr valgt revisor å levere rådgivning og andre tjenester til revisjonskundene dersom dette kan svekke tilliten til at valgt revisor er nødvendig uavhengig og objektiv. Det vises til revisorloven § 8-1 og § 85.

Finanstilsynet har som ledd i selskapstilsynet vurdert de retningslinjer og rutiner revisjonsforetaket har for å medvirke til å sikre at det ikke utføres tilleggstjenester i strid med revisorlovens krav. Finanstilsynet har som del av dette gjort stikkprøver mot dokumentasjon for ulike tilleggstjenester revisjonsforetaket har utført for revisjonskunder i 2021. Testing ble utført delvis basert på oversikt over største kunder og delvis ved å innhente oversikt over revisjonsoppdrag hvor BDO også var registrert som regnskapsfører i tillegg til revisor.

2.2.2 Rådgivningsoppdrag for revisjonskunder

2.2.2.1 Bakgrunn

Tre større kunder (A, B og C) ble valgt ut for nærmere kontroll. Kontrollene omfattet både at det er innhentet godkjenning fra oppdragsansvarlig revisor i forkant av leveransene, og vurdering av de leverte tilleggstjenestenes art og omfang. For alle tre kundene har Finanstilsynet kommentarer.

2.2.3 Oppdrag A

Finanstilsynet noterte seg at revisjonsforetaket trakk seg fra oppdrag A basert på at revisjonsforetaket konkluderte med at leveransen av tilleggstenester kan være egnet til å svekke tilliten til revisors uavhengighet og objektivitet. Finanstilsynet har ingen andre kommentarer til denne vurderingen enn at revisjonsforetaket skulle ha frasagt seg oppdraget på et noe tidligere tidspunkt.

2.2.4 Oppdrag B

Den 10. november 2021 signerte revisor et engasjementsbrev for rådgivningstjenester med en revisjonsklient. Klienten er ikke foretak av allmenn interesse. Det fremgikk av engasjementsbrevet at følgende tjenester skulle leveres:

- Konsolidert oppstilling over resultat og balanse
- Tekniske bilag knyttet til oppkjøpsanalyse
- Spesifisert konsernregnskap (saldobalanse per underkonsern til total)
- Oppstilling over konsernets egenkapital (avstemming fra underkonsern til total)
- Skattenote (avstemming av regnskapsmessig skattekostnad i konsern)
- Eventuelt teknisk oppsett av øvrige noter etter avtale med dere

For 2019 og 2020 viser noten revisjonshonorar at annen bistand til oppdrag B var noe større enn honoraret for lovpålagt revisjon.

Revisjonsklienten er en gruppering, som samlet hadde følgende honorarer til revisor i 2021:

- Revisjonshonorar: 4 532 104
- Andre attestasjonstjenester: 366 088
- Skatterådgivning: 244 325
- Andre rådgivningstjenester: 6 073 686

Andre rådgivningstjenester på tnok 6 074 består av tnok 3 566 som vedrører oppdrag B, mens de resterende tnok 2 508 gjelder teknisk utarbeidelse av årsregnskap og skattemelding for øvrige selskap i grupperingen.

Revisor utarbeidet ingen konkret uavhengighetsvurdering i forkant av at det ble inngått avtale om å levere tjenestene som er beskrevet i engasjementsbrev datert 10. november 2021.

BDO anfører at de er enige i at uavhengighetsvurderingen skulle vært dokumentert, men at revisjonsteamet vurderte forholdet. Finanstilsynet kan ikke ta hensyn til vurderinger som ikke er dokumentert, da vi mangler grunnlag for å vurdere om det er gjennomført en faktisk uavhengighetsvurdering.

2.2.4.1 Finanstilsynets vurdering

Dette var et rådgivningsoppdrag som går utover standard teknisk oppsett av årsregnskapet, både med hensyn til omfang og honorar. For et rådgivningsoppdrag av denne arten og størrelsen skal det foretas en uavhengighetsvurdering før revisor påtar seg oppdraget. I dette tilfellet ble ikke det gjort. Det er brudd på revisorloven § 8-5, jf. ISA 220 punkt 24 b.

2.2.5 Oppdrag C

For C er omfanget av tilleggstenester betydelig i perioden fra 2017 til 2021 med ca tnok 230 som det laveste i 2019 til knappe tnok 1.500 i 2021. Uavhengig av om beregningene gjøres for en periode på 3, 4 eller 5 år, vil forholdstallet mellom tilleggstenester og lovpålagt revisjon være over 1 i perioden. Enkelte tilleggstenester skulle vært fakturert til andre selskaper i konsernet og ikke morselskapet, men dette ville uansett ikke hatt en vesentlig betydning for forholdstallet.

Stort omfang av tjenester over tid er et faresignal i forhold til uavhengighet, både ut fra forholdet til leverte revisjonstjenester og at det kan være et tegn på at revisor erstatter kompetanse og kapasitet som foretaket selv burde ha hatt.

I en for oppdrag C akutt situasjon har BDO erstattet kapasitet/kompetanse (personvernkoordinator) i en avgrenset periode i første halvår 2022. I konklusjonen i uavhengighetsvurderingen har revisor slått fast at den samlede mengden rådgivning som BDO yter til kunden, overstiger revisjonshonoraret. Det er lagt vekt på at behovet er akutt, midlertidig og viktig for kunden å få dekket. Uavhengighetsvurderingen har avgrenset omfanget til 192 timer og ifølge fakturaene er det også dette timeantallet som er fakturert. Timene er dog levert over en periode på ca et halvt år, mens engasjementsbrevet har definert denne perioden til tre måneder. Faktisk honorar er nærmere 50% høyere enn antatt honorar i uavhengighetsvurderingen. Ifølge oppdragsansvarlig revisor er dette et oppdrag som BDO normalt ikke skulle tatt på seg.

Finanstilsynet har funnet eksempler på at godkjenning av tilleggsoppdrag er dokumentert for sent, det vil si etter at oppdraget er akseptert med engasjementsbrev.

2.2.5.1 Finanstilsynets vurdering

Omfanget av tilleggstjenester har vært betydelig over flere år og dette er en indikator på at BDO løpende erstatter kapasitet/kompetanse hos revisjonsklienten. Forholdet er brudd på revisorloven § 8-5, da det ikke er iverksatt tiltak for å sikre uavhengigheten som beskrevet i § 8-5 første ledd.

2.3 Aksept-/fortsettelsesvurderinger

2.3.1 Akseptvurderinger

Bestemmelsene om aksept og fortsettelse av revisjonsoppdrag skal hindre at ny revisor og sittende revisor bidrar til at virksomhet som ikke drives i samsvar med den lovgivningen som gjelder for virksomheten, kan videreføres. At revisor utviser profesjonell skepsis i sine vurderinger, er avgjørende for å kunne ivareta rollen som allmennhetens tillitsperson.

Det følger av revisorloven § 9-2 og god revisjonsskikk, jf. ISA 220 og ISQC1 at revisor må forsikre seg om at den reviderte retter opp i ulovlige forhold før oppdraget aksepteres, eller i det minste at revisor påser at det foreligger en klar, realistisk handlingsplan for retting. Eksempler på forhold som bør rettes før revisor forplikter seg til å revidere foretaket, er ulovlig lån til aksjonær, manglende bruk av skattetrekkkonto, manglende kapitaltilførsel m.m. For forhold som ikke kan rettes raskt, skal revisor kreve at foretaket legger frem en realistisk plan for hvordan og når forholdene skal være brakt i orden. Revisor må i så fall selv vurdere om det er overveiende sannsynlig at planen kan og vil bli oppfylt, før revisor forplikter seg slik at presiseringer/forbehold i revisjonsberetningen kan unngås.

2.3.2 Finanstilsynets kontroll

Finanstilsynet har, med bakgrunn i revisorlovens krav, vurdert revisjonsforetakets retningslinjer og rutiner for aksept- og fortsettelsesvurderinger av revisjonsoppdrag og testet etterlevelse på oppdragsnivå. Tre oppdrag er valgt ut for testing, oppdragene A, B og C. I det følgende redegjør Finanstilsynet for testingen av oppdrag A og oppdrag B. For oppdrag C avdekket ikke kontrollen forhold av vesentlig betydning.

2.3.2.1 Oppdrag A

Selskapets årsregnskap har i perioden 2017 til 2020 blitt revidert av tre forskjellige revisjonsforetak før BDO påtok seg oppdraget 5. januar 2022 med tanke på å revidere årsregnskapet for 2021. Selskapet har en lang historikk med presiseringer og omtale av andre forhold i

revisjonsberetningene. Dette gjelder spesielt for sent avlagt årsregnskap og ulovlig lån, som begge er påpekt i revisjonsberetningen seks ganger i perioden 2013 til 2020.

Den 18. november 2021 sendte tidligere revisor en e-post til selskapet hvor det blant annet sto følgende: *"Som jeg nevnte på telefon er vi nødt til å trekke oss som deres revisor grunnet gjentakende lovbrudd. Vi ønsker at dere finner ny revisor på egenhånd, men dersom dette ikke er gjort innen 31.12, vil vi melde fratreden i Brønnøysundregistrene."* Selskapet tok kontakt med BDO, og 16. desember 2021 sendte BDO som mulig ny revisor forespørsel til tidligere revisor om det forelå forhold som tilsa at BDO ikke burde påta seg oppdraget. Tidligere revisor svarte på forespørselen den 28. desember 2021, hvor det ble vist til brev til ledelsen vedlagt i e-posten og hvor tidligere revisor skrev at selskapet hadde forbedret sine rutiner vesentlig de siste årene og at det var rettet opp i de fleste forholdene. De vedlagte brevene til ledelsen tok opp forhold tidligere revisor hadde rapportert skriftlig til selskapet etter 2019- og 2020- revisjonen, og omtalte for sen avleggelse av årsregnskapet, ulovlig lån til aksjonær og ikke tilstrekkelig innestående på skattetrekkskontoen.

I forbindelse med revisorskiftet signerte daglig leder i selskapet den 14. desember 2021 på et dokument hvor følgende forhold ble redegjort for:

- At alle ulovlige uttak fra daglig leder ble stoppet.
- Daglig leder sin lønn ville bli justert fra januar 2022 for å fjerne behovet for uttak fra selskapet, og daglig leder sin bank-ID ble overlatt til regnskapsfører sin varetekt.
- Selskapet hadde nye avtaler som ville sikre økt omsetning og gi grunnlag for utbytte, og utbytte til daglig leder ble planlagt ført mot hans mellomværende-konto for å omgjøre ulovlig lån til lovlig utbytte.
- Daglig leder skulle sørge for å levere alle bilag i tide slik at leveringsfrist for skattemelding og årsregnskap 2021 kunne overholdes.
- Selskapet overførte kr 50 000 som forskudd før BDO påtok seg oppdraget.

Ny oppdragsansvarlig revisor dokumenterte sin akseptvurdering 5. januar 2022, og vurderte at det var knyttet lav risiko til å påta seg oppdraget. Følgende vurdering fremgår av akseptvurderingen: *"Det foreligger et ulovlig lån til daglig leder/aksjonær, regnskapet har tidligere vært avlagt etter lovens frist og det har vært mangel på skattetrekksmidler. Kunden har imidlertid overfor BDO avtalt at nevnte forhold skal rettes/forbedres i 2021/2022. Kunden er ikke fornøyd med tidligere revisor angående oppfølging og det har vært uenigheter rundt bl.a. dokumentasjon av reiseregninger."*

BDO skriver at Finanstilsynet legger opp til at revisor skal revidere eller gjennomføre relativt omfattende vurderinger/revisjonshandlinger av opplysninger som gis av selskapet, regnskapsfører og tidligere revisor. BDO er tvilende til om dette er korrekt forståelse av revisorloven og revisjonsstandardene.

Det foreligger en lang historikk med presiseringer og omtale av andre forhold i revisjonsberetningen, spesielt for sent avlagt regnskap og ulovlig lån som begge ble påpekt i revisjonsberetningen 6 ganger i perioden 2013 til 2020. Det er riktig at tidligere revisor skrev at klienten hadde forbedret sine rutiner vesentlig de siste årene og at det var rettet opp i de fleste forhold, og at daglig leder signerte på et dokument hvor det ble redegjort for oppfølging av forhold revisor hadde stilt spørsmål ved. Dette fritar imidlertid ikke revisor fra å utføre egne konkrete handlinger, spesielt mot de forhold som anses som mest alvorlig.

I dette tilfellet anses det ulovlige lånet som mest alvorlig. Finanstilsynets rundskriv 6/2021 "Veiledning om revisors aksept og fortsettelse av revisjonsoppdrag" trekker på side 8 frem ulovlig

lån som eksempel på et forhold som bør rettes opp før revisor forplikter seg til å revidere en ny klient. I dette tilfellet, hvor det har foreligget ulovlig lån gjentatte ganger, mener Finanstilsynet at dette forholdet skulle vært på plass før BDO påtok seg oppdraget. Finanstilsynet kan ikke se at revisor måtte gjennomført omfattende vurderinger eller revisjonshandlinger for å konkludere på dette.

2.3.2.1.1 Finanstilsynets vurdering

Selskapets plan for daglig leders nedbetaling av det ulovlige lånet var basert på motregning av utbytte til daglig leder, og det ble vist til at selskapet hadde inngått nye avtaler som ville sikre økt omsetning og høyere utbyttegrunnlag. Det fremgår ikke av revisors akseptvurdering om de nye avtalene ble innhentet og gjennomgått for å vurdere realismen av disse mot selskapets økonomi og fremtidige utbyttegrunnlag. Det ulovlige lånet var ved utgangen av 2020 på tnok 3 628. Som en del av akseptvurderingen innhentet revisor perioderapport pr 30.11.2021, som viste at selskapet hadde en fordring på tnok 4 403 som i rapporten ble omtalt som skyldig lønn, og som det antas vedrørte mellomværende med daglig leder. Selskapet ble stiftet i 2012, og akkumulerte årsresultat fra stiftelsestidspunktet og frem til 2020 utgjør tnok 917. Ved utgangen av 2020 hadde selskapet en negativ arbeidskapital på tnok - 2 964. Basert på selskapets historiske inntjening, manglende vurdering fra revisor sin side av den økonomiske effekten av de nye avtalene og daglig leder sin eierandel i selskapet på 48%, er det vanskelig å se at daglig leder innenfor overskuelig fremtid ville vært i stand til å gjøre opp det ulovlige lånet ved motregning av fremtidig utbytte. Uavhengig av disse forholdene mener Finanstilsynet at revisor i dette tilfellet ikke skulle ha påtatt seg oppdraget før det ulovlige lånet var gjort opp.

Revisor skriver i sin akseptvurdering at kunden overfor revisor har avtalt at forhold påpekt av tidligere revisor skal rettes/forbedres i 2021/2022, og det fremgår av dokumentet som ble signert av daglig leder 14. desember 2021 at han skal sørge for å levere alle bilag i tide slik at leveringsfrist for skattemelding og årsregnskap 2021 kan overholdes. Det fremgår ikke av akseptvurderingen om det foreligger en mer konkret plan som skal sikre at årsregnskapet blir avlagt innenfor fristen, og det fremgår ikke at revisor har vurdert sannsynligheten for at selskapet vil klare dette for 2021.

Finanstilsynet mener at revisor ikke har vist tilstrekkelig profesjonell skepsis i sin akseptvurdering, og revisjonsoppdraget skulle ikke vært akseptert. Dette er brudd på revisorloven § 9-4 fjerde ledd, jf. ISA 220 punkt 12 og ISA 200 punkt 15.

2.3.2.2 Oppdrag B

Selskapets årsregnskap har i perioden 2014 til 2019 blitt revidert av tre forskjellige revisjonsforetak, og har en lang historikk med presiseringer og omtale av andre forhold i revisjonsberetningen. Dette gjelder spesielt for sent avlagt årsregnskap, ulovlig lån og fortsatt drift. For sent avlagt regnskap ble påpekt i revisjonsberetningene i perioden 2015 til 2019, ulovlig lån ble påpekt i perioden 2017 til 2019 og fortsatt drift ble påpekt i perioden 2013 til 2017 og i 2019.

Den 31. mars 2021 informerte tidligere revisor selskapet skriftlig om sin fratredelse fra revisjonsoppdraget som følger: *"Vi er lei oss for å meddele at vi ikke lenger kan være selskapenes revisor. Dette ikke på grunn av kritikkverdige forhold fra selskapenes side, men på grunn av egen kronisk sykdom i vårt selskap. Vi har således etter gjeldende omstendigheter ikke lenger kapasitet til å revidere selskapenes regnskaper, og vi kan heller ikke se at dette vil forbedres i overskuelig fremtid. Vi oppfordrer selskapene til å finne ny revisor raskest mulig. Vår formelle fratredelse vil skje per 20.05.2021."*

Den 14. april 2021 sendte ny oppdragsansvarlig revisor følgende e-post til en partnerkollega i revisjonsforetaket: *"Hei. Det ringte en til meg i går som trengte revisor. Han har X som revisor nå, og han sa at X skulle avvikle driften pga sykdom. X hadde anbefalt han å ringe til meg. Jeg har sett litt på det, og litt usikker på om vi bør påta oss dette. Men han ønsket å komme innom kontoret i på mandag, så får vi heller vurdere det da. Ser det er en del presiseringer i revisjonsberetningen som må tas tak i. Han sa de hadde skiftet regnskapsfører etter anbefaling fra X, og mente at de hadde tatt tak i problemene i forhold til mangler i regnskapsføringen. De hadde et stort underskudd i 2019, men har et betydelig bedre resultat iflg. daglig leder som ringte. Tror han sa omsetning var økt til 8—9 mill. Han nevnte ingenting om presisering vedr ulovlig lån, så må i tilfelle undersøke dette nærmere. Ser at det ikke er lenge siden de sendte inn regnskapet for 2019, og at de har levert regnskapene sent de siste 3 årene. De driver rådgivning innen sjømat på provisjonsbasis. 3 ansatte. Delvis eid av utenlandsk selskap, men DL eier ca 30% og har avtale/opsjon på å kjøpe seg inn til 90% totalt sa han. Hvis vi påtar oss dette så er det fra 2020, så jeg skal også nevne at vi har mange foran i køen som i tilfelle må prioriteres før vi kan revidere dette. Si ifra hvis du har noen innspill før han kommer innom på mandag."*

Det foreligger ingen skriftlig henvendelse fra ny revisor til tidligere revisor hvor ny revisor ber tidligere revisor om å bekrefte at det ikke foreligger forhold som tilsier at ny revisor ikke bør påta seg oppdraget. Ny revisor har hatt samtale med tidligere revisor, jf. beskrivelse i akseptvurderingen under.

Ny revisor har dokumentert sin akseptvurdering 2. juni 2021 hvor det blant annet står følgende:

- "Selskapet har hatt presisering for sent levert regnskaper som de redegjør for skyldes forsinkelser pga revisors sykdom (ENK uten andre ansatte enn eier). Videre er det presisert ulovlig lån som er gjort opp. Usikkerhet fortsatt drift, se under."
- "Nåværende revisor avviker pga sykdom og han har bedt kunden ta kontakt med BDO. Har hatt samtale med nåværende revisor som bekrefter at han er syk og skal avvikle. Han anbefaler at vi påtar oss oppdraget og redegjør også for at ulovlig lån er gjort opp."
- "Udekket tap fra tidligere år som dekkes inn i løpet av 2020 og 2021. Regnskapet for 2021 viser bra overskudd og gjennomgang av driftspotensialet fremover viser betydelig oppside på lønnsom drift."
- "Dette er et selskap hvor det har vært presiseringer flere år på rad og det var derfor i utgangspunktet ikke en kunde vi normalt ville påtatt oss. Vi har hatt to møter med kunden og gjennomgått regnskapene og forklaringen til at forhold har oppstått. I 2020 er lånet til aksjonær gjort opp ved at manglende dokumentasjon på bilag som lå til grunn for at lånet oppsto er skaffet til veie og bokført. Regnskapet for 2020 viser et foreløpig overskudd på ca. 1 mill og en gjennomgang av inngåtte kontrakter viser et stort inntekstpotensial fremover. Nåværende revisor bekrefter at kunden leverer regnskapene til revisjon i mars-april og at forsinkelsen skyldes sykdom hos revisor og manglende oppfølging fra regnskapsfører. De har byttet regnskapsfører i 2021."

BDO påtok seg revisjonsoppdraget 11. juni 2021.

BDO avga sin revisjonsberetning for årsregnskapet 2020 den 13. januar 2022. Det ble avgitt en revisjonsberetning med forbehold som følge av at revisor ikke klarte å oppnå tilstrekkelig sikkerhet for fullstendighet, eksistens og verdsettelse av flere av selskapets balanseposter, samt ikke tilstrekkelig sikkerhet for fullstendighet, eksistens og nøyaktighet av flere av selskapets kostnadsføringer. Det fremgår videre av revisjonsberetningen at selskapets årsregnskap er avlagt etter utløpet av lovens frist for avleggelse av årsregnskap.

Revisor sin fortsettelsesvurdering for revisjon av 2021-regnskapet er godkjent av oppdragsansvarlig revisor den 8. februar 2022. Følgende vurdering ble dokumentert: *"I fjor ble det sendt en revisjonsberetning med forbehold samt nummert skriftlig kommunikasjon til ledelsen. Punktene i revisjonsberetningen gikk på at vi ikke har klart å oppnå tilstrekkelig sikkerhet for korrekt fullstendighet, eksistens og verdsettelse av flere av selskapets balanseposter. I tillegg klarte vi ikke å oppnå tilstrekkelig sikkerhet for korrekt fullstendighet, eksistens og nøyaktighet av flere av selskapets kostnadsføringer. Klarte ikke å se spor mot underliggende dokumentasjon. Selskapet ble også avlagt etter frist. Nr.brev gikk på samme punkter + problemer knyttet til mva, usikkerhet fortsatt drift og manglende arbeidsdeling bank. Vi vurderte sterkt å melde fravalg, men vi har vært i dialog med ny regnskapsfører som gir inntrykk av et betydelig forbedret regnskap, og ledelsen har gitt oss punktvis skriftlig tilbakemelding på alle punkter i nr.brev. Vi er gitt inntrykk av at de har sterkt ønske om å forbedre seg. Vi velger derfor å fortsette oppdraget ett år til."*

Revisor avga sin revisjonsberetning for årsregnskapet 2021 den 8. juli 2022. Det ble avgitt en revisjonsberetning med forbehold som følge av at revisor ikke var i stand til å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for verdsettelsen av en vesentlig fordring i balansen. Under andre forhold har revisor påpekt at selskapet har gitt lån til aksjonærer som er i strid med aksjeloven § 8-7. Det fremgår av Brønnøysundregistrene at dato for fastsettelse av årsregnskapet for 2021 var 7. juli 2022.

Revisor sin fortsettelsesvurdering for revisjon av 2022-regnskapet er godkjent av oppdragsansvarlig revisor 14. september 2022. Følgende vurdering ble dokumentert: *"I revisjonsberetning og nr.brev i fjor ble følgende punkter tatt opp: Ulovlig lån og verdsettelse av fordringer. Vi har hatt flere møter med ledelsen, og de har uttrykt et ønske om å rydde opp i nevnte punkter. Vi har også sett en klar forbedring i selskapets regnskap og vi vurderer det derfor som hensiktsmessig å fortsette oppdraget. Ledelsen har god integritet, finansiell rapporteringen anses som god, det har ikke vært store eller vesentlig problemer i tidligere revisjoner, ingen forhold av betydning."*

Pr desember 2022 er fortsatt BDO registrert som selskapets revisor i Foretaksregisteret.

BDO anfører at grunnlaget for oppdragsaksepten var forbedringene som ble iverksatt i 2021, herunder at bytte av regnskapsfører medførte klar bedring knyttet til manglende bilag. Når det gjelder forbeholdet i revisjonsberetningen for 2021, så gikk dette på *verdsettelsen* av en fordring på kr 5 071 201. I tilsvaret skriver BDO at man i ettertid har sett at forbeholdet ble presentert og kategorisert unøyaktig fra revisor sin side. Forbeholdet dreier seg om usikkerhet knyttet til tidspunktet for oppgjør av fordringen, og det er denne usikkerheten BDO mener at selskapet skulle omtalt i regnskapet. BDO mener at fordringens *eksistens* er uomtvistet og avklart.

BDO anfører videre at selskapet har hatt en vedvarende positiv utvikling både knyttet til regnskapsførsel og økonomiske forhold. BDO trekker frem at status for revisjonen av 2022 er at det ulovlige lånet er gjort opp og innberettet. Oppgjørstidspunktet for fordringen er fortsatt forbundet med usikkerhet. Foreløpig regnskap for 2022 viser et overskudd på 16 MNOK. På denne bakgrunn mener BDO det er forsvarlig å fortsette som selskapets revisor og stiller seg fullstendig uforstående til at den positive konklusjonen på fortsettelse som revisor kan klassifiseres som et grovt brudd på revisorloven § 9-4.

Det bemerkes at eventuelt godkjent årsregnskap for 2022 ikke er kunngjort i Brønnøysundregistrene per 29. august 2023.

Til BDOs anførsel om revisjonsberetningen for 2021 vil Finanstilsynet bemerke at det fortsatt er et forhold som innebærer forbehold i revisjonsberetningen. Dette betyr at BDO har måttet ta forbehold i både år én og år to etter at oppdraget ble akseptert. Det ulovlige lånet var tilbake i balansen i 2021, slik det også var i 2017, 2018 og 2019. Med den historikken som selskapet har samt manglende evne eller vilje til å rydde opp i disse forholdene én gang for alle, er det Finanstilsynets vurdering at BDO skulle trukket seg som revisor. Finanstilsynet understreker også at det er forholdene på aksepttidspunktet som må legges til grunn for vurderingen.

2.3.2.2.1 Finanstilsynets vurdering

Relevante problemstillinger som revisor måtte ta stilling til i sin akseptvurdering var det ulovlige lånet, for sen avleggelse av årsregnskapet over flere perioder og selskapets fortsatt drift-situasjon. På det tidspunktet revisor påtok seg revisjonsoppdraget, forelå det en resultat- og balanserapport for 2020, som sammen med bekreftelse fra tidligere revisor ble lagt til grunn for at det ulovlige lånet var gjort opp. Den samme rapporten underbygde ledelsens uttalelse om økt omsetning og positiv resultatutvikling. Det fremgår videre av Brønnøysundregistrene at det den 20. august 2021 ble registrert ny regnskapsfører for selskapet. De nevnte forholdene er vurdert av revisor i den dokumentasjonen som er lagt frem. Finanstilsynet har ikke ytterligere kommentarer til akseptvurderingen, men presiserer at det basert på selskapets historikk knyttet til den finansielle rapporteringen foreligger økt risiko for mangler i den finansielle rapporteringen og brudd på lover og regler virksomheten er underlagt. En revisor som påtar seg et slikt oppdrag må være "på" og påse at mangler utbedres, være profesjonelt skeptisk til udokumenterte utsagn og sørge for tidsriktig håndtering av eventuelle nye lovbrudd fra selskapet side.

Revisjonen av 2020 avdekket at selskapet ikke var i stand til å legge frem dokumentasjon for flere balanse- og resultatposter, hvilket medførte forbehold i revisjonsberetningen. Også i 2021 tok revisor forbehold på en vesentlig balansepost, og selskapet hadde igjen ulovlig lån i balansen. Basert på selskapets historikk over mange år med presiseringer og omtale av andre forhold, mener Finanstilsynet at revisor skulle trukket seg alt etter revisjonen av 2020-regnskapet, da det på dette tidspunkt ikke var nok med enkelte forbedringer. At revisor, etter å ha avgitt sin revisjonsberetning for 2021-regnskapet, fortsatt ikke har trukket seg fra dette oppdraget anser Finanstilsynet som et grovt brudd på revisorloven § 9-6, jf. ISA 220 punkt 12.

På bakgrunn av at selskapet har hatt en rekke utfordringer knyttet til den finansielle rapporteringen og dokumentasjon av denne over flere år, som blant annet har medført at revisor ikke har vært i stand til å gjennomføre nødvendige revisjonshandlinger, stiller Finanstilsynet spørsmål ved revisor sin profesjonelle skepsis når det i fortsettelsesvurderingen for 2022 skrives at "*...finansiell rapportering anses som god, det har ikke vært store eller vesentlige problemer i tidligere revisjoner, ingen forhold av betydning*". Finanstilsynet mener at den manglende profesjonelle skepsisen revisor har vist, er et brudd på revisorloven § 9-4 fjerde ledd, jf. ISA 200 punkt 15.

2.4 Bruk av IT i revisjonsforetaket

2.4.1 Taushetsplikt – lagring av personopplysninger mv.

Revisorselskapet er underlagt taushetsplikt etter revisorloven § 10-1. Gjennom revisjonen innhentes dokumentasjon for å bekrefte selskapets regnskapspåstander. I den sammenheng kan revisor motta informasjon om revisjonsklientenes virksomhet, opplysninger om deres ansatte, kunder og leverandører.

Under tilsynet avdekket Finanstilsynet at personopplysninger tilhørende kunder fra en revisjonsklient ikke er anonymisert før opplysningene er lagret i annen revisjonsfil. Delingen av personopplysningene har skjedd som en del av felles revisjonshandlinger utført på tvers av oppdrag.

Opplysningene er delt med revisjonsmedarbeidere på konkrete revisjonsoppdrag ved å legge dem inn i revisjonsprogramvaren. Informasjonen er ikke anonymisert, noe den skal være når man deler opplysninger som kan knyttes til konkrete personer. Det vises i denne sammenheng til personopplysningsloven og personvernforordningen artikkel 5.

2.4.1.1 Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet er av den oppfatning at informasjon som skal deles til bruk i flere revisjonsoppdrag skal anonymiseres for å sikre betryggende oppbevaring av personopplysninger. I det avdekkede tilfellet er det ikke oppdaget deling av informasjonen ut over revisjonsfilen i dokumentasjonsverktøyet til revisjonsfirmaet.

Finanstilsynet anbefaler at klare rutiner for deling av opplysninger mellom ulike revisjonsfiler etableres og følges. Det med hensikt å sikre at utilsiktet og ukontrollert spredning av personopplysninger ikke oppstår.

2.4.2 Brukertilgang i revisjonsverktøy

Revisjonsforetaket benytter revisjonsverktøy for lagring av klient- og revisjonsdokumentasjon. En revisjonsfil kan inneholde sensitiv informasjon, herunder taushetsbelagt informasjon, personopplysninger og informasjon som nevnt i verdipapirhandelloven § 3-2 (innsideinformasjon). At slik informasjon kommer på avveie eller misbrukes, er en vesentlig risiko i revisjonsforetakets virksomhet som må håndteres på en forsvarlig måte, jf. risikostyringsforskriften § 6. Finanstilsynet viser også til kravet i verdipapirhandelloven om forbudet mot ulovlig spredning av innsideinformasjon.

Etter selskapstilsynet i 2019 besluttet BDO å innføre en manuell rutine for å kontrollere brukertilgangene i revisjonsverktøyet. Senere ble dette revurdert og i stedet ble det besluttet innført en automatisert rutine ved hjelp av en "Identity management-applikasjon". Som en konsekvens av dette har ikke revisjonsforetaket i tilstrekkelig grad dokumentert periodisk, manuell kontroll av revisjonsteam på allmenninteresseselskap (PIE). Finanstilsynet mener da at revisjonsforetakets oppfølging av brukere i revisjonsverktøyet ikke er tilstrekkelig slik revisjonsforetaket forklarte at det skulle være etter innføring av ny periodisk kontroll av brukeres tilganger. Nytt system som er under implementering vil muligens utføre kontrollen tilstrekkelig, men før dette systemet er på plass, har det vært en periode hvor det ikke har vært dokumentert tilstrekkelig oppfølging av brukere i revisjonsverktøyet.

2.4.2.1 Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet påpeker at det er viktig at foretaket oppretter kontroller og dokumenterer utførte kontroller. BDO har i en e-post til Finanstilsynet den 21. desember 2022 bekreftet at systemet er iverksatt fra 5. desember 2022.

2.4.3 Dokumentasjon av IPE-vurderinger

For noen av de utvalgte oppdragene er IPE-dokumenter (Information Produced by Entity – dokumentasjon mottatt fra deres klienter) gjennomgått for å se på dokumentasjon av nøyaktighet og fullstendighet. Det er avdekket flere IPE-dokumenter uten henvisning eller dokumentasjon på alle nødvendige vurderinger av nøyaktighet og/eller fullstendighet. Slike mangler gjør det utfordrende å kunne etterprøve revisors vurderinger for å forstå om det er utført tilstrekkelige vurdering av fullstendighet og nøyaktighet. Revisjonsteamene har i møter forklart prosessen for innhenting av dokumentasjonen fra deres klienter og hvordan fullstendighet og nøyaktighet er vurdert for flere av IPE-dokumentene.

I tillegg har foretaket trukket frem i sin egen kvalitetskontroll under punktet gjentagende funn at det er avdekket manglende kunnskap om interne rutiner knyttet til hvordan testing og dokumentasjon av IPE skal utføres for å sikre at opplysningene i dokumentene mottatt fra deres klienter er fullstendige og nøyaktige.

2.4.3.1 *Finanstilsynets vurdering*

Revisjonsdokumentasjonen skal dokumenteres og arkiveres for å underbygge at hensiktsmessige og tilstrekkelige revisjonsbevis er innhentet for alle relevante revisjonspåstander. Det vises til revisorloven § 9-9, jf. ISA 230 punkt 7-16.

2.5 Arbeid mot hvitvasking og terrorfinansiering

2.5.1 *Virksomhetsinnrettet risikovurdering*

Alle revisjonsforetak må gjøre en dokumentert overordnet risikovurdering, og det er revisjonsforetakets eget risikobilde som skal kartlegges, jf. hvitvaskingsloven § 7.

Revisjonsforetaket har utarbeidet dokumentet "Virksomhetsinnrettet risikovurdering – Status Q2 2022 – Tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering". Rapporten tar utgangspunkt i risikovurderingen som ble gjennomført høsten 2020, høsten 2021 og risikoer som ble identifisert våren 2022. I 2021 gjennomførte revisjonsforetaket et omfattende arbeid med tiltak som ble identifisert av den virksomhetsinnrettede risikovurderingen i 2020, og som resulterte i en tiltaksplan med punkter som revisjonsforetaket jobber løpende med å få på plass. Noen av disse punktene gjelder forbedringer av rutiner og forhold som allerede eksisterer, men det er også enkelte av punktene på tiltakslisten hvor revisjonsforetaket ikke hadde påbegynt arbeidet på tidspunktet for tilsynet. Finanstilsynet har ved gjennomgangen av den virksomhetsinnrettede risikovurderingen notert forhold som kommenteres i det følgende.

2.5.1.1 *Terrorfinansiering*

Hvitvaskingslovens formål er å forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering, og tiltakene i loven skal beskytte det finansielle og økonomiske systemet samt samfunnet som helhet ved å forebygge og avdekke at rapporteringspliktige brukes eller forsøkes brukt som ledd i hvitvasking eller terrorfinansiering, jf. § 1.

Hvitvasking er handlinger som på ulike måter bidrar til å sikre utbyttet fra straffbare handlinger ved å skjule hvor det blir av eller hvem som har rådigheten over det, eller som tilslører inntekter eller eiendelers ulovlige opphav. Terrorfinansiering kan defineres som økonomisk støtte til, eller innsamling av penger på vegne av personer eller grupper som begår, eller har til hensikt å begå terrorhandlinger.

Hvitvaskingsloven § 7 lyder som følger:

1. Rapporteringspliktige skal identifisere og vurdere risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering knyttet til sin virksomhet.
2. Ved risikovurderingen etter første ledd skal den rapporteringspliktige blant annet ta i betraktning
  - a. egen virksomhet, herunder særlig virksomhetens art og omfang
  - b. virksomhetens produkter, tjenester og kundeforhold
  - c. type kunder og kundegrupper
  - d. geografiske forhold
3. Rapporteringspliktige skal særskilt vurdere risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering før nye produkter og tjenester tilbys og ny teknologi tas i bruk.
4. Rapporteringspliktiges risikovurderinger skal tilpasses virksomhetens art og omfang.

5. Risikovurderingene skal dokumenteres, holdes oppdatert og stilles til rådighet for tilsynsmyndighetene.

Basert på kravene i § 7 er det en forventning om at alle rapporteringspliktige skal vurdere risikoen for å bli brukt som ledd i både hvitvasking og terrorfinansiering. Dette innebærer blant annet at en risikovurdering rettet mot terrorfinansiering skal inngå i revisjonsforetakets vurdering av interne forhold som utgjør sårbarheter og eksterne forhold som utgjør trusler. Dette kan for eksempel gjelde vurdering av kunder som kan ha tilknytning til terrororganisasjoner, herunder om sentrale personer i ledelsen hos kunden eller reelle rettighetshavere er kjent for å ha tilknytning til miljøer som støtter terrororganisasjoner.

BDO har i sitt tilsvare informert om at i den virksomhetsinnrettede risikovurderingen som ble vedtatt av styret i desember 2022 er risiko knyttet til terrorfinansiering beskrevet på en annen måte enn i tidligere risikovurdering, og beskrivelse av hvitvasking og terrorfinansiering er i større grad splittet opp.

Finanstilsynet kan ikke se at det foreligger en konkret vurdering av risikoen knyttet til terrorfinansiering i den virksomhetsinnrettede risikovurderingen, og mener at dette utgjør en mangel i revisjonsforetakets virksomhetsinnrettede risikovurdering, jf. hvitvaskingsloven § 7.

2.5.2 Risikovurdering og klassifisering av enkeltkunder

Revisjonsforetakets vurdering av hvitvaskingsrisiko knyttet til den enkelte kunden dokumenteres i Salesforce. Salesforce henter relevant grunnlagsinformasjon fra Kundeerklærings skjemaet og AML Kundeinformasjon for at revisor skal kunne foreta en vurdering av hvitvaskingsrisiko og klassifisering av den enkelte kunde. Kundeerklærings skjemaet består av svar fra kunden på en rekke relevante forhold, mens AML Kundeinformasjon inneholder relevant informasjon hentet fra et offentlig register. I tillegg til dette legger revisjonsteamet manuelt inn en vurdering fra Risikoscoremodellen, et verktøy som blant annet brukes for å vurdere om kunden har tilknytning til høyrisikoland eller opererer i høyrisikobransjer.

Informasjon om kundeforholdets formål og tilsiktede art inngår ikke i den informasjonen som ligger i Salesforce, og som legges til grunn for risikovurdering og klassifisering av den enkelte kunden. Det fremgår av revisjonsforetakets virksomhetsinnrettede risikovurdering at revisjonsforetaket mener at det kan foreligge risiko for at det ikke identifiseres og vurderes risiko knyttet til formål og art på kundenivå.

BDO anfører at det er innført nye retningslinjer med tanke på "formål", men kan ikke se at "tilsiktet art" som konsept kan vurderes på en meningsfylt måte i BDOs virksomhet. Videre anføres at det i første kvartal 2023 er gjort en kartlegging av alle produkter og tjenester med tanke på hva som er antatt/forventet formål med disse for alle tjenestoområder. Det er videre – for oppdrag som ikke er revisjons- eller regnskapsføreroppdrag – lagt til et felt i oppdragsvurderingen hvor formål skal angis.

Finanstilsynet mener at fravær av vurderinger knyttet til kundeforholdets formål og tilsiktet art når det skal foretas risikovurdering og klassifisering av den enkelte kunden, er et brudd på hvitvaskingsloven § 13 punkt 5.

2.5.3 Rutiner

Rapporteringspliktige skal ha dokumenterte oppdaterte rutiner for å sikre at virksomheten håndterer identifisert risiko og oppfyller plikter etter bestemmelser gitt eller i medhold av hvitvaskingsloven, jf. hvitvaskingsloven § 8 første og tredje ledd.

Det skal fremgå av rutinen hvordan foretaket og dets ansatte skal gjennomføre tiltakene som er nødvendige for å oppfylle hvitvaskingsregelverket og de identifiserte risikoene i foretaket. Rutinen skal være så detaljert at den enkelte ansatte til enhver tid kan vite hvilke kundetiltak som skal gjennomføres, og hvordan de skal gjennomføres.

Revisjonsforetaket har i 2020 og 2021 lagt ned et omfattende arbeid i å utarbeide rutiner for sikre at virksomheten håndterer identifisert risiko og oppfyller plikter etter bestemmelser gitt eller i medhold av hvitvaskingsloven. Som en del av dette arbeidet er det utarbeidet en tiltaksplan som viser områder som er under arbeid og områder hvor arbeidet foreløpig ikke er påbegynt.

Finanstilsynet har som en del av hvitvaskingstilsynet påsett om det foreligger tilfredsstillende rutiner på områder som anses som vesentlige, og kommenterer i det følgende områder hvor det er avdekket mangler.

2.5.3.1 Opplæring

Revisjonsforetaket er pålagt å sikre at ansatte og andre som utfører oppdrag for foretaket, gis tilstrekkelig opplæring, jf. hvitvaskingsloven § 36. Opplæringen skal gis til alle nyansatte og jevnlig til alle ansatte, slik at nødvendig kunnskap vedlikeholdes. Opplæringen må ikke nødvendigvis skje årlig, med mindre opplæringsprogrammet er oppdatert. Revisjonsforetaket skal kunne dokumentere at opplæringsforpliktelsene er oppfylt.

Revisjonsforetaket har ikke skriftlig rutine som beskriver hvordan det skal gjennomføres oppfølging som sikrer at alle ansatte tar obligatoriske kursene innenfor hvitvaskingsområdet, og Finanstilsynet mener at dette er en mangel med hensyn til etterlevelse av hvitvaskingsregelverket. Revisjonsforetaket har informert om at det vil etableres en prosedyre for oppfølging av obligatoriske kurs.

Finanstilsynet har, etter det stedlige tilsynet, mottatt dokumentet *Obligatoriske kurs og etterutdanning*, som er datert 24. mai 2023.

2.5.3.2 Intern kontroll

Revisjonsforetaket skal gjennomføre internkontroll for å påse at pliktene etter hvitvaskingsloven overholdes, jf. hvitvaskingsloven § 35 første ledd. Dette innebærer at det også skal foreligge en rutine som beskriver hvordan internkontrollen skal utføres. Rutinen må angi hvem som skal gjennomføre kontrollen, hvor ofte kontroller skal utføres, hvilke plikter etter hvitvaskingsregelverket som skal kontrolleres og hvordan kundeoppdrag skal velges ut for kontroll. Rutinene må også angi hvordan eventuelle avvik skal følges opp.

Revisjonsforetaket har gjennomført et omfattende arbeid i 2021 og 2022 med hensyn til intern kontroll, og det er i denne perioden utført kontroll på 1014 kunder. Internkontrollen har vært rettet mot i hvilken grad politisk eksponerte personer (PEP) er hensyntatt i hvitvaskingsvurderingen, vurdering av kunder i høyrisikobrancher, bruk av risikoscoremodellen og vurdering av informasjon om allmenninteresseskunder innhentet via kundeerklæringskjemaet (ID-kontroll, reelle rettighetshavere og politisk eksponerte personer). Av de 1014 kontrollene som er utført ble det avdekket behov for oppfølging på 548 av kontrollene. Resultatet av den interne kontrollen underbygger behovet for at revisjonsforetaket fortsetter med å prioritere dette arbeidet.

På tidspunktet for gjennomføring av tilsynet forelå det en policy for etterlevelse av krav til intern kontroll, men revisjonsforetaket informerte om at det ikke var utarbeidet et prosedyredokument som tar for seg hvordan internkontrollen skal utføres i form av hvem som skal gjennomføre kontrollen, hvor ofte kontroller skal utføres, hvilke plikter etter hvitvaskingsregelverket som skal kontrolleres og hvordan kundeoppdrag skal velges ut for kontroll. Finanstilsynet mener at dette er en mangel med hensyn til etterlevelse av hvitvaskingsregelverket.

Når det gjelder mangler eller funn fra internkontrollen så gjennomgås disse med oppdragsansvarlig partner. Det settes opp en frist for å rette opp manglene og gi en tilbakemelding til QRM.

Revisjonsforetaket har ikke skriftlig rutine som beskriver denne prosessen, og Finanstilsynet mener at dette er en mangel med hensyn til etterlevelse av hvitvaskingsregelverket.

Finanstilsynet har, etter det stedlige tilsynet, mottatt dokumentet *Internkontroll*, som er datert 9. mai 2023.

2.5.3.3 Eierskaps- og kontrollstruktur

For at revisjonsforetaket skal kunne bidra til bekjempelse av hvitvasking og terrorfinansiering, er det helt sentralt at pliktene i hvitvaskingsloven kapittel 4 om kundetiltak og løpende oppfølging oppfylles. For å sikre dette, må det foreligge skriftlige rutiner som angir hvilke kundetiltak som skal gjennomføres og konkret hvordan disse skal gjennomføres.

Under tilsynet ble det i forbindelse med test av enkeltoppdrag ved to anledninger avdekket at innhenting av informasjon på hvitvaskingsområdet fra revisjonsklienten og fra offentlig registre ikke ble gjort på det selskapet som var valgt ut for test, datterselskapet, men på morselskapet eller et selskap høyere opp i konsernstrukturen. Revisjonsforetaket viste til at rutinen på dette området tillater denne praktiske måten å håndtere dette på, så lenge datterselskapet og morselskapet, eller selskapet høyere opp i konsernet, har samme reelle rettighetshaver(e).

I tilfeller hvor den som representerer datterselskapet utad ikke har en formell posisjon i morselskapet, eller selskapet høyere opp i konsernet, er det en risiko for at det ikke fanges opp om de som representerer datterselskapet utad er en PEP.

Finanstilsynet mener at dette er en svakhet i rutinen med hensyn til etterlevelse av hvitvaskingsregelverket, og at det må foretas en fullstendig og konkret vurdering av hvitvaskingsrisiko på enhver kunde.

Finanstilsynet har, etter det stedlige tilsynet, mottatt dokumentet *Veiledning for kundetiltak 3.0 i BDO AS*. BDO skriver at dette er en oppdatert prosedyre, og den er datert 7. mars 2023.

2.5.3.4 Oppsummering

De påpekte svakhetene og manglene knyttet til revisjonsforetakets rutiner utgjør brudd på hvitvaskingsloven § 8 første ledd.

2.5.4 Test av utvalgte oppdrag

For at revisjonsforetaket skal kunne bidra til bekjempelse av hvitvasking og terrorfinansiering, er det helt sentralt at pliktene i hvitvaskingsloven kapittel 4 om kundetiltak og løpende oppfølging oppfylles. Som en del av tilsynet på hvitvaskingsområdet er det valgt ut syv oppdrag for testing av gjennomførte kundetiltak, oppdragene A – G.

2.5.4.1 *Kommentarer til oppdrag D og G:*

Revisor må gjennomføre egnede tiltak for å forstå eierskaps- og kontrollstrukturen hos kunden, og tiltakene som gjøres for å forstå eierskaps- og kontrollstrukturen i kunden skal dokumenteres, jf. hvitvaskingsloven § 13 første ledd. Finanstilsynet legger til grunn at der kunden inngår i et større konsern må det tegnes et organisasjonskart som viser eier- og kontrollstrukturen. Dette begrunnes med at man skal se kompliserte eier- og kontrollstrukturer i sin helhet for lettere å fange opp mistenkelige forhold.

Selskapene som dekkes av oppdrag D og G inngår begge i konsern med mange ledd. Det foreligger ikke en fullstendig dokumentert oversikt over eierskaps- og kontrollstrukturen som gjør det mulig å forstå eierskaps- og kontrollstrukturen i kunden. Dette er brudd på hvitvaskingsloven § 13 første ledd.

For oppdrag D er kommentarer til rutiner under punktet "Eierskaps- og kontrollstruktur" gjeldende.

2.5.4.2 *Kommentarer til oppdrag F:*

Oppdrag F gjelder et selskap som driver i en høyrisikobransje sett i hvitvaskingssammenheng. Dette trenger ikke å bety at det er høy risiko for hvitvasking eller terrorfinansiering for den konkrete kunden og at det således må gjennomføres forsterkede kundetiltak, men hvis revisor mener at det er grunnlag for å klassifisere kunden til normal risiko, så skal vurderingen dokumenteres. Kunden er klassifisert med normal hvitvaskingsrisiko, uten at begrunnelsen er dokumentert. Dette er brudd på hvitvaskingsloven § 9 tredje ledd.

For dette oppdraget er kommentarer til rutiner under punktet "Eierskaps- og kontrollstruktur" gjeldende.

3. KONTROLL AV REVISJONSOPPDRAG

3.1 **Kontroll av allmenninteresseoppdrag**

Det ble gjennomført kontroll av utført revisjon på utvalgte områder av årsregnskapet 2021 for to allmenninteresseforetak. Finanstilsynet konkluderte med at det på de kontrollerte områder var innhentet hensiktsmessig og tilstrekkelig revisjonsbevis.

3.2 **Kontroll av mindre oppdrag**

3.2.1 *Inntekter – manglende revisjonsbevis*

Revisor har i samsvar med ISA 240 punkt 27 antatt at det foreligger risiko for misligheter knyttet til inntekter og vurdert at risikoen relaterer seg til fullstendighetspåstanden.

Ifølge ISA 500 punkt 6 skal revisor utforme og utføre revisjonshandlinger som er hensiktsmessige ut fra omstendighetene med det formål å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis. Ifølge revisjonsplanen er det lagt opp til å kontrollere avstemmingen mellom kunderskonto og hovedbok samt kontrollere et utvalg av fakturaer med tanke på periodisering. Revisor har plukket ut fem fakturaer fra desember 2021 (som underbygger gyldighet) og fem fakturaer fra januar 2022 (som underbygger fullstendighet) og kontrollert mot underliggende dokumentasjon for leveringsdato. Det er ikke funnet avvik. Revisor har ikke begrunnet hvordan utvalget er gjort eller hvorfor et utvalg på fem er tilstrekkelig for å underbygge påstanden om fullstendighet av inntekter.

Revisor har i møte med Finanstilsynet opplyst om at handlingen "Kontroller et utvalg av utgående fakturaer mot underliggende dokumentasjon" er gjort for å kontrollere fullstendighet av inntekter. Arbeidspapiret "Kontroll ordregrunnlag til inntekt" er satt opp med utgangspunkt i utvalgte

inntektsføringer på konto 3000 spesifisert med datoer, bilagsnummer, beløp, fakturanummer, beskrivelser av hva som er levert, mva-koder og beløp samt hvem som har gjort posteringen i hovedboken. Videre er det innhentet kopi av ordrebekreftelse som skal underbygge at inntektsføringen i hovedboken er nøyaktig.

3.2.1.1 *Finanstilsynets vurdering*

Når revisor innretter arbeidspapiret med utgangspunkt i hovedboken, og får bekreftet opplysningene i hovedboken av underliggende dokumentasjon, underbygger revisor gyldighetspåstanden. Den ovenfor omtalte revisjonshandlingen heter "Kontroller et utvalg av utgående faktura mot underliggende dokumentasjon". Navnet på handlingen er også tydelig på kontrollretningen, nemlig fra hovedbok (utgående faktura) mot underliggende dokumentasjon. Revisor har også konstatert følgende: "Kontrollert et utvalg utgående faktura mot ordrebekreftelser. (...)". Revisor har heller ikke for denne handlingen begrunnet hvordan utvalget er gjort eller hvorfor et utvalg på ti er tilstrekkelig for å underbygge påstanden om gyldighet av inntekter.

Jf ISA 530 punkt 7 skal revisor fastsette utvalgsstørrelser som er tilstrekkelige for å redusere utvalgsrisikoen til et akseptabelt nivå. I revisors vurdering av risikoen for misligheter knyttet til inntektsføringen, har revisor vektlagt at kunden er ny og at ledelsen "synes å ha noe svekket integritet mtp. begåtte lovbrudd". Slike forhold skulle trekke i retning av større utvalg. Vi forstår at BDOs metodikk sier at når populasjonene er mindre enn 200 enheter, er det ikke krav til statistiske metoder, men revisors skjønn skal legges til grunn. Uansett om revisor benytter statistiske metoder eller utelukkende baserer seg på skjønn, skal utvalgene og utvalgsstørrelsene begrunnes og dokumenteres. Revisjonsdokumentasjonen inneholder ikke noe om hvilket skjønn revisor har utøvet her, noe som ytterligere svekker grunnlaget for at revisor har tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis.

Basert på ovenstående er det Finanstilsynets foreløpige konklusjon at revisor ikke har tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for påstanden om fullstendighet av inntekter, jf revisorloven §9-4 tredje ledd bokstav e), jf ISA 500 punkt 6, jf ISA 530 punkt 7.

3.2.2 *Fortsatt drift – revisjonsberetningen*

Ifølge ISA 570 punkt 17 skal revisor evaluere riktigheten av ledelsens bruk av forutsetningen om fortsatt drift ved utarbeidelsen av regnskapet. I revisors beretning med datering [redacted] august 2022 er det tatt inn et eget avsnitt om "vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift" som altså ikke har betydning for konklusjonen om årsregnskapet. Her beskrives at konsekvensen av nedskrivningen av fordringen på aksjonær er underskudd og negativ egenkapital. Revisor henviser til note 3 om nedskrivningen og note 5 om "at aksjekapitalen er tapt".

I note 5 om fortsatt drift konstaterer styret at egenkapitalen er tapt. Noten sier ikke noe om vesentlig usikkerhet om fortsatt drift. Noten opplyser om et overskudd og bedre drift så langt i 2022. Det vises også til en ny rammeavtale med en hotellkjede som vil sikre økt omsetning i 2022 og videre. På bakgrunn av dette har styret lagt fortsatt drift til grunn. Revisor har forsøkt, men ikke lyktes med å hente inn den nye avtalen med hotellkjeden og således ikke fått verifisert at avtalen faktisk er inngått eller konkret hvilke konsekvenser den vil få for selskapets drift, regnskapsmessig resultat og likviditet. Det er ikke beskrevet noe i noten om selskapets likviditetsutfordringer. Revisor mener at både selskapets manglende soliditet og svake likviditet er grunnlaget for at det er vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift. Revisor har konkludert med "noe sparsom omtale, (...)" på spørsmålet om usikkerheten er tilstrekkelig omtalt i notene.

3.2.2.1 *Finanstilsynets vurdering*

Etter Finanstilsynets vurdering mangler det vesentlig informasjon i noten om fortsatt drift. Selskapets utfordringer med hensyn til likviditet skulle vært beskrevet. Videre skulle også styret omtalt vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift.

Da det ikke er gitt tilstrekkelige opplysninger i regnskapet om vesentlig usikkerhet om fortsatt drift, skulle revisor avgitt en konklusjon med forbehold eller en negativ konklusjon i samsvar med ISA 705, jf. ISA 570 punkt 23. Dette er brudd på revisorloven § 9-7 andre ledd bokstav h.

4. KONKLUSJON

Finanstilsynets avdekket enkelte mangler knyttet til etterlevelsen av revisjonsforetakets retningslinjer og rutiner, herunder aksept av nye revisjonsoppdrag. Det ble også avdekket alvorlige svakheter i gjennomføringen av ett mindre revisjonsoppdrag. Svakheter gjelder hovedsakelig manglende revisjonsbevis knyttet til salgsinntekter og vurdering av fortsatt drift forutsetningen.

Når det gjelder revisjon av foretak av allmenn interesse ble det avdekket mangler knyttet til revisjonsforetakets implementering og oppfølging av revisjonsforordningen gjeldende i Norge fra og med 2021, det vil si fra og med det året som revisjonsoppdragene var gjenstand for kontroll. Forholdene ble vurdert til å være av en slik karakter at overtredelsesgebyr etter revisorloven § 14-5 kan ilegges. Finanstilsynet varslet derfor 29. mars 2023 ileggelse av gebyr etter revisorloven § 14-5 for overtredelse av revisorloven § 7-1 og § 12-1, jf. revisjonsforordningen artikkel 5 og 8.

På bakgrunn av revisjonsselskapets tilsvarende svar, senest 29. september 2023, hvor revisjonsselskapet har redegjort for faktum, vurderinger og tiltak knyttet til de avdekkede manglene, har Finanstilsynet kommet til at det likevel ikke skal ilegges overtredelsesgebyr.

Finanstilsynet mener at mangler og svakheter som er avdekket i forbindelse med tilsynet er kritikkverdig, og forutsetter at revisjonsforetaket i sine handlingsplaner innarbeider tiltak som vil sørge for at slik svikt ikke gjentar seg.

For Finanstilsynet

Anne Merethe Bellamy
direktør

Anders Grini
konstituert seksjonssjef

Dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevne signaturer.

